

1. poglavlje

Uvod

Porast broja istraživanja stresa kod mladih u posljednjih petnaestak godina potaknut je iz barem tri izvora. Prvo, došlo je do teorijskog uobličavanja razvojne psihologije kao psihologije životnog vijeka (life-span) te s tim u vezi do naglašavanja značaja životnih dogadaja u razvoju. Drugo, u nekim primijenjenim područjima psihologije još uvijek je prisutno shvaćanje adolescencije kao dobi "bure i stresa". Treće, u psihologiji općenito povećan je interes za proučavanja stresa kako na teorijskom tako i na metodološkom planu.

Šezdesetih i sedamdesetih godina otpočelo je sustavno preispitivanje brojnih, od stručnjaka i laika općeprihvaćenih, mitova u razvojnoj psihologiji (Lacković-Grgin, 1988a).

Preispitivanje nekih od tih mitova, kao npr. o kritičnim periodima razvoja i o stabilnosti i nepromjenjivosti u zreloj dobi, pridonijelo je, između ostalog, proširivanju predmeta razvojne psihologije. Ranije, razvojni psiholozi bavili su se pretežito razvojem ljudske jedinke od začeća do zrelosti. Predmet proučavanja sedamdesetih se godina proširio na cijeli životni vijek.

Teoretičari razvojne psihologije životnog vijeka počeli su rekonceptualizirati shvaćanje razvoja kao i shvaćanja o determinantama razvoja (Hultsch i Plemons, 1979; Baltes, 1987). Istiće se da je razvoj kompleksan, višedimenzionalan i višesmjeren, a ne jednosmjeren u smislu kretanja k sve većoj djelotvornosti (rast, "dobitak"), odnosno prema slabljenju djelotvornosti (opadanje, "gubitak"), (Uttal i Perlmutter, 1989).

Među razvojnim psiholozima ranijih generacija najviše je bilo prihvaćeno shvaćanje da su biološke promjene organizma (morphološke i strukturne) one koje objašnjavaju razvoj psihičkih fenomena. Kako biološke promjene nisu mogle objasniti razvoj u zreloj dobi, teoretičari razvojne psihologije životnog vijeka predlažu da bi se te promjene možda mogle objasniti značajnim životnim događajima u životu pojedinca kao i povijesnim vremenom u kojem se odvija njegov razvoj. Tako npr. razvojno je relevantno da li su pojedinci pripadnici ratne, poratne ili pak generacije dugotrajnoga mira i ekonomskog napretka.

Političke i socijalne promjene (npr. u zakonodavstvu koje regulira početak i trajanje školovanja, odlazak u vojsku, u mirovinu i sl.) u interakciji s dobi i maturacijom osobe produciraju za različite generacije ljudi različite razvojne zadatke. Međutim, to ne određuje samo ciljeve razvoja već utječe i na procese razvoja (vidjeti Kohli i Meyers, 1986).

Pod utjecajem takvih teorijskih shvaćanja intenzivirana su proučavanja značajnih životnih događaja i njihovih učinaka na razvoj ljudi, i to prvenstveno u zreloj dobi i starosti. Budući da svaka životna dob obiluje značajnim događajima (normativnim i nenormativnim), istraživanja su se proširila i na osobe mlađe dobi. Pri tome su istraživanja stresa u mlađoj odrasloj dobi i u adolescenciji poslužila kao "most" za prijelaz na proučavanja stresa i u dječjoj dobi. Istodobno, tj. osamdesetih godina, povećao se i broj istraživanja prediktivnih odnosa između stresnih iskustava u djetinjstvu i funkcioniranja u odrasloj dobi, korištenjem longitudinalnog pristupa.

Coddingtonova nacionalna studija u SAD iz 1972. godine, provedena kod 3 620 mladih od predškolske do univerzitetske dobi, pokazala je supstancialni porast broja značajnih životnih događaja u vrijeme početka srednje škole (prema Larson i Ham, 1993). To donekle potvrđuje hipotezu o "gomilanju" značajnih životnih događaja u adolescenciji. Konvergencija više događaja (npr. spolno sazrijevanje i promjena škole) može biti stresno.

Ovi i slični podaci ponovo potiču preispitivanju mita o turbulentnosti adolescencije.

Ranije se raspravljalo, te vlastitim i stranim empirijskim rezultatima argumentiralo da je shvaćanje adolescencije kao "dobi bune i stresa" neodrživo (Lacković-Grgin, 1984; Lacković-Grgin i sur., 1988c). U tome razdoblju "turbulentno" prolazi oko 15 do 20 posto adolescentske populacije. Taj dio populacije mladih u žarištu je pozornosti kliničara koji i dalje potkrepljuju stereotipno shvaćanje o "buri i stresu" u adolescenciji. Također, nove nacionalne studije u SAD i V. Britaniji pokazuju da je ulazak u adolescenciju vezan uz:

1) veću prisutnost negativnih osjećaja i 2) porast ponašajnih i psiholoških problema **nekih** adolescenata. Ovi nalazi predstavljaju inspiraciju za brojna nova proučavanja stresa kod mladih kod kojih je stres prisutan kao i kod osoba ostalih životnih dobi.

Konačno, stres kod mladih danas se proučava intenzivnije nego ranije i stoga što se u psihologiji općenito povećao interes za stres. Javili su se brojni novi teorijski pristupi stresu kao i novi načini njegova istraživanja. To je, nažalost, rezultiralo time da se i u radovima o stresu kod mladih susreću različite operacionalne definicije stresa i različite metode njegova ispitivanja. Neki autori konceptualno ne razgraničuju stres od srodnih pojmovova kao što su: stresor, distress (uznemirenost), patnja i sl. Uvode se i neki novi pojmovi kao što je npr. ranjivost, ali se pritom ti pojmovi ne razlikuju bitno od nekih ranijih.

Stoga će se u narednim poglavljima najprije raspravljati o temeljnim problemima stresa kako bismo se teorijski i terminološki jasnije odredili u prezentaciji stresa kod mladih.